

LULİ, Faik; DİZDARİ, İslam (2002). *Arnavutça Mevlitler (Mevludet Në Gjuhën Shqipe)*, İşkodra-Arnavutluk (Shkodër): Camaj-Pipa Yayınevi, 712 s. ISBN 99927-41-75-9

Bünyamin ÇAĞLAYAN*

Hasan Hüseyin DEMİR**

Hazret-i Peygamber'in (S.A.V.) doğumu başta olmak üzere hayatını, peygamberliğini, mucizelerini, mi'racını, ahlâkını ve vefatını anlatan manzum eserlere edebiyatımızda "Mevlit" denir.¹ Türk edebiyatında bir çok şair mevlit yazmıştır. Türk edebiyatı dışında da bilhassa diğer islam ülkelerine ait edebiyatlarda da mevlit geleneğine rastlanır. Arapça, Farsça, Arnavutça, Boşnakça, Kürtçe, Rumca, Çerkezçe, Tatarca, Cava, Urdu ve Svahili dillerinde yazılmış mevlitler vardır. Özellikle Osmanlı Devletinin hakim olduğu coğrafyalarda çok sayıda mevlit yazılmış ve bestelenmiştir.

Balkanlarda, Arnavutlar arasında mevlit yazma ve okuma geleneği, son derece yaygınlaşmış ve Arnavut kültürünün bir parçası haline gelmiştir. Özellikle Mevlit, kandil, düğün, cenaze, sünnet merasimi gibi önemli gün ve gecelerde okunur olmuştur.

Faik Luli ve İslam Dizdari, Arnavutça yazılmış olan mevlitleri bir araya getirerek antolojik bir kitap şeklinde ilgililere sunmuşlardır. Eserde ayrıca, mevlit kavramı, mevlidin tarihçesi ve Arnavutça mevlitler üzerine

* Yrd.Doç. Dr., Hene e Plote Beder Üniversitesi, Filoloji ve Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

** Hene e Plote Beder Üniversitesi, Filoloji ve Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.

¹ Hasan Aksoy, "Mevlid, Türk Edebiyatı", DİA., Ankara 2004, XXIX, 482

yapılan bir de inceleme bölümü bulunmaktadır. Faik Luli ve İslam Dizdari tarafından kaleme alınan kitap şu bölümlerden oluşur: Önsöz, Mevlidin Anlamı, Mevritlerin Yazımı Üzerine Tarihi Bir Bakış, Mevritler İçin Değerlendirme, Metin ve Kaynakça.

Halk Öğretmeni ünvanını alan Dr. Faik Luli (1928-2004), Arnavut Dili ve Edebiyatı alanında bilhassa İslam etkisindeki edebi eserler ve Arnavutların yaşadığı bölgelerdeki İslami kültür üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan çok önemli bir bilim adamıdır. Aynı zamanda Arnavutça'nın öğretimi üzerine de çok sayıda çalışması bulunmaktadır.

İslam Dizdari, Arnavutça ve Arnavutluktaki İslami kültür ve edebiyat üzerine araştırmalar yapan bir yazardır. Sosyalist rejimin dini hayata hak tanımadığı bir ülkede, rejimin bitmesinden hemen sonra, islamiyet etkisindeki Arnavut edebiyatı üzerine kaynak niteliği taşıyan çok değerli çalışmaları vardır.

2002 yılında İşkodra'da basılan "Arnavutça Mevritler" adlı kitabın kapağında İşkodra Kalesi ve kalenin doğu tarafında bulunan Kurşunlu Camii'nin siyah-beyaz bir fotoğrafı bulunmaktadır. Eser, geleneğe uygun olarak besmele ile başlar. 712 sayfadan oluşan kitabın fiyatı 25 Avro'dur. İçerisinde, Mevrit kandillerinde yapılan etkinlikleri gösteren fotoğraflara yer verilmiştir. Ayrıca bazı mevrit yazarları ile onları latin alfabesine aktaran kişilere ait fotoğraflar da dikkatleri çeker.

Kitabın önsözünde yazarlar, Arnavutça yazılan mevritleri bir araya getirebildikleri için öncelikle Allah'a (c.c.) şükrederler. Ardından Arnavutların nüfus olarak büyük bir millet olmasa da çok zengin bir kültüre, geleneğe, İslam dini ve edebiyatıyla ilgili önemli tecrübelerle sahip bir toplum olduğunu belirtirler. Daha sonra da konuyla ilgili şu bilgilere yer verirler: "Yurt içinde ve yurt dışındaki (Diaspora Arnavutları) Arnavutlar arasında mevrit yazma ve okuma geleneği vardır. Önceleri Osmanlıca, Arapça ve Farsça yazılan ve okunan mevritlerin yerini, daha sonra Arnavutça mevritler almıştır. Arnavutların yaşadığı bölgelerde, çok uzun yıllardan beri, camilerde ve evlerde mevrit okunmaktadır. Komünizmin, dini konularla ilgili her türlü yayını ve yaşam tarzını yasaklamasına rağmen, mevrit geleneği silinememiştir, hala ağızlarda okunmaya devam etmektedir."²

² Faik Luli, İslam Dizdari, Arnavutça Mevritler (Mevludet Në Gjuhën Shqipe), İşkodra-Arnavutluk (Shkodër), (2002), s.5

Önsözün devamında, Arnavutça mevlitler hakkında, üç farklı açıdan inceleme sonuçlarına yer verilmiştir: Birincisi; Mevlitlerin bölgesel olarak dağılımıdır. Buna göre: İşkodra ve çevresinde, Hafız Ali Ulqinaku'nun mevlidi; Kosova bölgesinde, Tahir Popove'nin mevlidi; Çameriya ve Güney Arnavutlukta, Hasan Zuko Kamberi'nin mevlidi yaygındır. Bununla beraber diğer mevlitler de bilinmekte ve bazı yerlerde okunabilmektedir. İkincisi; mevlitlerin yazılış amacıdır. Bu amaç; şairlerin, Hazreti Muhammet'e (S.A.V.) olan sevgilerini edebi metinler yoluyla sunmalarınıdır. Üçüncüsü; Mevlitlerin faydası hakkındadır. Mevlitler, dini eğitimin verildiği araçlardandır. Kur'an'ın Arnavutçaya tam olarak tercüme edilememesi nedeniyle mevlitler, dini bilgi açısından özellikle de Hazret-i Peygamber'in (S.A.V.) hayatını anlatan önemli bir kaynak haline gelmiştir.

Ayrıca mevlitlerin, Arnavut kültürü adına çok önemli eserler olması nedeniyle, bu konuda antolojilerin hazırlanması ve Arnavut edebiyatı çalışmaları programına konması gerektiği belirtilmiştir.

"Mevlidin Anlamı" bölümünde, "mevlit" kelimesinin sözlük ve terim anlamı üzerinde durulur. Arap, Türk ve Arnavut bilim adamlarının, mevlitle ilgili tanım ve açıklamaları sıralanır. Konunun önemi ve İslam kültüründeki yeri ile ilgili uzmanların görüşleri anlatılır. Ayrıca, mevlidin dindeki yeri hakkında da kısaca bilgi verilir.

"Mevlitlerin Yazımı Üzerine Tarihi Bir Bakış" adlı bölümde Mevlit yazmalarının tarihsel süreci, çok tefferruatlı olarak anlatılır. Hazret-i Peygamber (S.A.V.) zamanında bazı sahabelerin Hazret-i Peygamber'i (S.A.V.) öven şiirler yazdığını, sahabelerden sonraki zamanlarda da Hazret-i Peygamber'in (S.A.V.) hayatını anlatan manzum eserlerin yazılmasına devam edildiği ifade edilir. Araplardan başlayan mevlit geleneğinin, diğer milletlere geçişi ve Türk edebiyatındaki yerine değinilir. Süleyman Çelebi'nin mevlidi (Vesiletü'n-Necat) hakkında verilen bilgi oldukça geniş ve doyurucudur. Yazarlar, Arnavut Edebiyatında da bu tür eserlerin verildiğini belirterek, Arnavutça mevlitlerin adlarını da zikrederler. Bu mevlitlerin arasında, Hazret-i Ali ve Şeyh Ahmet Rıfai Hazretlerini anlatan mevlitlerin de yazıldığı belirtilir.

"Mevlitler İçin Değerlendirme" adlı bölümde, Mevlit Kandili ve kutlamalar hakkında bilgiler verilir. Hazret-i Peygamberin doğumu akademik etkinlik boyutuyla dünyada ilk olarak 1979 yılında Pakistanda kutlanır. Pakistan, dünyanın farklı ülkelerinden 120 bilim adamını, ülkesine davet ederek konuyla ilgili görkemli bir sempozyum yapar. Pakistandan sonra Mekke, İstanbul, Dubai gibi şehirlerde de çeşitli akademik etkinlikler yapılır. Arnavutlukta ise, komunizm rejiminden sonra

yapılan ilk faaliyet, Arnavutluk Diyanet İşleri Başkanı Hacı Hafız Sabri Koçi'nin, Kahiredeki 1995 yılında yapılan konferansa katılmasıdır. Ülke içinde yapılan ilk etkinlik ise, 2001 yılında Tiranda düzenlenen bir sempozyumdur.

Kutlamalarla ilgili olarak yazar, 1935 yılında, İşkodrada, kendisi de öğrenciyken yaşamış olduğu en etkili Mevrit kandili programını şöyle anlatır: "Bir caminin (Fusha e Çelës) minaresinden onun yakınındaki Frenceskan Kilisesinin çan kulesine uzatılmış ışıktan yazılar vardı. Yazıda "Beklenen Resul, Hoş Geldin." yazıyordu. Müftü Salih Efendi, mükemmel bir konuşma ile Hazret-i Peygamber'in (S.A.V.) hayatını anlattı. Dinleyiciler arasında çok sayıda müslüman olmayan yazar da bulunuyordu. Daha sonra bir hafız çok güzel bir ses tonuyla Kur'an okudu. Kur'andan sonra mevrit okundu. Mevrit okunurken salavat kısımlarını öğrencilerden oluşmuş koro okuyordu. Kapanışta ise önce dua edildi, ardından tatlı ve limonata dağıtıldı."³

Bu giriş ve bilgilendirme bölümlerinden sonra kitapta, Arnavutçada tespit edilen her bir mevrit tek tek ele alınarak tanıtılır. Mevrit tanıtımları standart bir düzen içinde verilir. Önce mevrit yazarının hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi aktarılır, daha sonra esere geçilir. Esere nasıl ulaşıldığı, şu anda nerede bulunduğu, kaç nüshası olduğu, nüshalar arasında farklılıklar olup olmadığı, metinleri arap alfabesinden latin alfabesine kimin aktardığı, nerede basıldığı gibi sorular cevaplanır.

"Eserin Genel Özellikleri" ve "Mevridin İçeriği" başlıkları altında ise; Mevridin karakteristik özellikleri, dili, edebi açıdan değeri, mevridi oluşturan bölümler, diğer mevritlerle benzer ve farklı yönleri verilir.

Arnavutça mevritlere içerik olarak baktığımızda şu başlıklar yer alır:

1. Giriş: Allah(c.c.)'a şükür ve dua, Hazret-i Peygamber'e (S.A.V.) salat ve selam, O'nun (S.A.V.) ailesine ve arkadaşlarına selamlar. (Besmele, Hamdele, Salvele)

2. Hazret-i Peygamber'in (S.A.V.) Doğumu,

3. Hazret-i Peygamber'in (S.A.V.) Çocukluğu,

4. Hazret-i Peygamber'in (S.A.V.) Peygamberliği,

5. Hazret-i Peygamber'in (S.A.V.) Mi'racı,

³ Faik Luli, İslam Dizdari, Arnavutça Mevritler (Mevludet Në Gjuhën Shqipe), İşkodra-Arnavutluk (Shkodër), 2002, s.22-23

6. Hazret-i Peygamber'in (S.A.V.) Mucizeleri,
7. Hazret-i Peygamber'in (S.A.V.) Vefatı,
8. Mevlit Duası

Metin bölümünde Arnavutça yazılan 23 adet mevlit, eser isimleri başlık yapılarak tek tek verilerek anlatılır. Mevlitler transkripsiyonlu, tam metin olarak kitapta yer alır. Ayrıca iki mevlidin de (Hafız Ali Ulqinaku ve Tahir Popoves Mevlitleri) Arap alfabesiyle orjinal metnine yer verilir.

Kitapta bulunan mevlitler şunlardır:

1. Hasan Zuko Kamberi Mevlidi, (Mevludi i Hasan Zyko Kamberit)
2. İsmail Floçi Mevlidi, (Mevludi i Ismail Floqit)
3. Hafız Ali Ulqinaku Mevlidi, (Mevludi i Hafız Ali Ulqinakut)
4. Tahir Popove Efendi Mevlidi, (Mevludi i Tahir Efendi Popovës)
5. Çam Mevlidi, (Mevludi Çam)
6. Hafız İslam Çelebi Mevlidi, (Mevludi i Hafız İslam Çelebiut)
7. Mehmet Salih Efendi Mevlidi, (Mevludi i Mehmet ef. Salihut)
8. Şefki Hoca Mevlidi, (Mevludi i Shefki Hoxhaj)
9. Hafız Ali Korça Mevlidi, (Mevludi i Hafız Ali Korçës)
10. Hafız Abdullah Zemblaku Mevlidi, (Mevludi i Hafız Abdullah Zemblakut)
11. Şeyh Ahmet İşkodra Mevlidi, (Mevludi i Sheh Ahmet Shkodrës)
12. Hafız İbrahim Daliu Mevlidi, (Mevludi i Hafız İbrahim Dalliut)
13. Zeynullah Yaşari Mevlidi, (Mevludi i Zejnullah Jasharit)
14. Farudin Osmani Mevlidi, (Mevludi i Farudin Osmanit)
15. İdris Lamaj Mevlidi, (Mevludi i Idriz Lamaj)
16. İلمي Veliu Mevlidi, (Mevludi i İلمي Veliut)
17. Şevket Kraya Mevlidi, (Mevludi i Sheuqet Krajës)
18. Yunus Metani Mevlidi, (Mevludi i Jonuz Metanit)
19. Ferit Vokopole Mevlidi, (Mevludi i Ferit Vokopolës)
20. Şeyh Cemali Şeyhi Mevlidi, (Sheh Xhemali Shehut)

21. Abdullah Süleyman Konispol Mevlidi, (Mevludi i Abdullah Sulejman Konispoli)
22. Hacı Çiçko Mevlidi, (Mevludi i Haxhi Çiçkos)
23. Molla Mehmet Hasani Mevlidi, (Mevlidi i Mulla Mehmet Hasanit)

Kitapta Arnavutça mevlitlerin ilk olarak ne zaman yazıldığı ve hangi vesilelerle hangi mekânlarda okunduğu konusunda da çeşitli bilgilere yer verilir. 1800'lü yılların hemen başında yazılmaya başlanan ilk Arnavutça mevlitler, çok yakın zamanlara kadar devam eder. Mevlitler, mevlit kandillerinde, düğün, sünnet, cenaze törenlerinde okunur. Ayrıca özel günlerin dışında, çeşitli vesilelerle evlerde, camilerde ve tekkelerde de zaman zaman okunmakta olduğu ifade edilir.

Arnavut şairlerin eserlerine, kelime kadrosu açısından bakıldığında, kullanılan kelimelerin farklılıklar gösterdiği anlaşılır. Kısa aralıklarla çok sayıda mevlit yazılmasının sebebi, Arnavutça konuşulan bölgelerde, konuşma dilinde farklılıkların olması ve yeni neslin Osmanlıca ağırlıklı kelimelerle yazılmış mevlitleri tam olarak anlayamamasıdır. Arnavutçanın konuşulduğu bölgeler; Arnavutluk, Kosova, Makedonya, Karadağ, Yunanistan'daki Çameriya bölgesidir. Komünizm rejiminin bu bölgelerde uygulanmaya başlamasıyla birlikte, dini konularda hassasiyeti olan insanlar yurt dışına özellikle de Amerika ve Kanada'ya gitmiştir. Giderken de dilini, dinini, yaşam tarzını, Arnavut geleneklerini buralara taşımıştır. Dolayısıyla bazı mevlitlerin Amerika'da yazıldığını, okunduğunu ve basıldığını, bu eserden öğreniriz.

Arnavutça yazılan mevlitlerden bazıları, Süleyman Çelebi'nin mevlidine konu, şekil ve üslup olarak çok benzer, hatta çoğu zaman bire bir taklit şeklindedir.

Arnavutça mevlitlerden üç tanesi çok önemlidir. Bunlar diğerlerine göre daha geniş bir sahada bilinip okunmaktadırlar. Bunna göre Hafız Ali Korça Mevlidi Orta ve Güney Arnavutlukta, Hafız Ali Ulqinaku Mevlidi Kuzey Arnavutlukta, Tahir Efendi Popova Mevlidi ise, Kosova bölgesinde daha çok bilinmektedir.

Kitabın son bölümünde ise, geniş bir Kaynakça bulunmaktadır. Bu bölüm, arşiv kaynakları, gazeteler, dergiler, mevlitler ve kitaplar şeklinde tasnif edilir. Ayrıca esrin sonuna eklenen dizin de bu çalışmaya ilmi bir değer katmaktadır. Faik Luli ve İslam Dizdari tarafından hazırlanan bu

eserin, çok sayıda kaynak araştırmasından sonra yazıldığı, verilen dipnotlardan anlaşılır. Kitapta yüzlerce dipnota yer verilmiştir. Dipnotlarda Arnavut edebiyatı, kültürü, Osmanlı zamanında oluşan ortak kültür hakkında araştırma yapacaklar için çok sayıda kaynak ism de bulunmaktadır.

Sonuç olarak, Arnavutça Mevlitler kitabı, sahasında özgün, bilimsel, çok ciddi emek sarf edilmiş, Osmanlı coğrafyasının edebiyatları için büyük bir boşluğu dolduracak nitelikte bir kitaptır. Eser, biyografik bilgileri içermesi yönüyle dönemin ve bölgenin şairleri hakkında da çok önemli bilgilere yer verir. Kosova, Makedonya, Arnavutluk, Karadağ, Yunanistan (Çameriya bölgesi), Avrupa, Amerika ve Kanada'da yaşayan Arnavutların dini hayatları ve yaşam tarzları adına ilk başvurulacak temel kaynaklar arasındadır. Ayrıca 200 yıl boyunca yazılmış ve okunmuş olan Arnavutça mevlitlerin kaybolmasını engelleme adına çok önemli bir çalışma olduğu kanaatindeyiz. Bu kitabın konuyla ilgili daha geniş araştırmalara uygun bir zemin hazırlayarak yeni çalışmalara vesile olacağını umuyoruz.